Пише: Бранислав Ристивојевић
субота, 21 мај 2011 13:07

Увод

Коалиција 1500 невладиних организација предвођена Наташом Кандић покренула је акцију склапања међудржавног уговора о оснивању институције под називом „РЕКОМ“. Према нацрту Статута предложеног тела у питању је „...регионална комисија за утврђивање чињеница о ратним злочинима и другим тешким кршењима људских права на подручју некадање СФРЈ.“

Овако одређена сврха рада овог тела изазива сумњу и код правника који нису кривичари по ужем професионалном опредељењу. Како је могуће да се постајањем кривичних дела, у овом случају ратних злочина, баве неке „комисије“ када за то постоје судови? Овакви предлози изазивају благи подсмех и презрење, не само код правника, већ и код сваког човека. Не треба никакво правно образовање, шта више, није потребно било какво образовање, па да човек зна да се кривична дела суде на судовима, а не на некаквим „комисијама“. И прост, необразован човек, зна да се кривицу иде на суд.

Када би иницијатива за оснивање овакве међународне институције била редовна акција поменутих невладиних организација она не би заслуживала нарочиту пажњу. Међутим, од момента када су покренули акцију прикупљања потписа за оснивање ове „комисије“ подршку су јој пружили неке од најважнијих политичких странака у државама региона, као и политичара-појединаца (наводно и два председника), тако да се са правом поставља питање да ли ће „комисија“ заживети?

Овако одређена временска надлежност комисије супротна је члану 32. Устава РС који носи назив „Право на правично суђење“ и јемчи свакоме право да му независан, непристрасан и *већ установљен суд* јавно расправи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била основ за покретање поступка као и о оптужбама против њега.

Само из наведеног разлога ова иницијатива заслужује анализу са становишта њене утемељености у правном поретку Републике Србије. Тако се у овом раду бавимо, у првом реду уставношћу, а затим и законитошћу оснивања, начина рада, надлежности и овлашћења предложене комисије.

Оснивање РЕКОМ-а и Устав РС

Према нацрту Статута РЕКОМА-а ова институција ће бити основана међународним уговором. Иако се то нигде у нацрту не каже изричито, то произилази из његових одредби које говоре о „странама уговорницама“ или о „ратификацији“ статута и сл. Према члану 16. Устава РС потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом, а члан 194. каже да не смеју бити у супротности са Уставом. Из овога сасвим јасно произилази да је хијерархија правних аката тако уређена да су међународни уговори подређени Уставу РС. Нити једна њихова одредба не може да буду супротна Уставу РС. Да ли је то случај са нацртом Статута РЕКОМ-а?

Надлежности РЕКОМ-а и Устав Републике Србије

Стварна надлежност РЕКОМА јесте, између осталога, да утврђује чињенице о злочинима при чему ти злочини обухватају, али се не ограничавају на: геноцид, прогон, убиства, поробљавање, присилне нестанке, противправно затварање, мучење, депортације, силовања итд. [1] Из овога произилази да РЕКОМ утврђује постојање кривичних дела. Шта о томе каже Устав РС?

Према слову члана 142. Устава РС судска власт у РС *је јединствена*, а према слову члана 143. она припада
само судовима
опште и посебне надлежности. Шта значе ове одредбе Устава? Прва говори да се судска власт не може делити, постоји само једна. Друга одредба говори о томе коме припада та недељива судска власт. Она припада судовима. Нити једно друго тело осим судова нема стварне надлежност да врши судску власт, а нико разуман неће спорити да је утврђивање постојања кривичних дела у оквиру стварне надлежности судске власти. То значи да је ова надлежност РЕКОМ-а кратко и јасно-неуставна. Писци нацрта Статута РЕКОМ-а по свему судећи желе да узурпирају судску власт РС.

И смисао саме обавезе коју нацрт Статута РЕКОМ-а поставља учиниоцима кривичних дела је супротан слову Устава.

Овде је потребна једна ограда. Није немогуће да РС уступи део свог суверенитета, па тако и судске власти, међународној правосудној институцији, што се и десило 2002. године када је потврђена конвенција о оснивању Међународног кривичног суда. Али се то није урадило да би се ограничила судска власт у погледу кривичних дела извршених на територији РС, на штету вредности заштићених Кривичним закоником РС или на штету својих грађана. Римски статут је потписан да би се створили услови да се гоне странци, који изврше ратне злочине на страној територији и против вредности заштићених страним законодавством или да би се сарађивало са страним државама које радо то исто, или да би се сарађивало са самим Међународним кривичним судом. О томе најбоље говоре касније измене нашег кривичног законодавства којим су створени ови услови. Право кажњавања (ius puniendi) је најважнија одлика суверенитета, стога ово право државе љубоморно чувају за себе и не преносе га на друге државе или међународна тела. Иначе неће бити државе.*Држава која право кривичног прогона преда другоме није више држава.*
Подсетићу да је то једна једина тачка ултиматума који је Аустро-угарска влада упутила Србији 1914. године након Сарајевског атентата, а који Србија није прихватила.

О покушају узурпације судске власти говори и одредба о временској надлежности РЕКОМ-а. Временска надлежност РЕКОМА-а је према нацрту Статута утврђена за период између 1991. и 2001. године, док је оснивање планирано за 2011. [2] То значи да је овој комисији временска надлежност одређена уназад у времену односно ретроактивно, и то 10 година након што су извршена наводна кривична дела за која жели да узурпира стварну надлежност судова. Овако одређена временска надлежност комисије супротна је члану 32. Устава РС који носи назив „Право на правично суђење“ и јемчи свакоме право да му независан, непристрасан и
већ установљен суд
јавно расправи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била основ за покретање поступка као и о оптужбама против њега.

Надлежности РЕКОМ-а у односу на учионице кривичних дела

рема нацрту Статута РЕКОМ-а може да позове, између осталог, учиниоце кривичних дела која су у надлежности РЕКОМ-а, да дају изјаве. [3] Учинилац кривичног дела је лице које је правноснажно осуђено за неко од дела у надлежности РЕКОМ-а.
[4]
Уколико учинилац одбије да се одазове и да да изјаву РЕКОМ-у, комисија има право да „...поднесе пријаву месно надлежном тужилаштву ради обезбеђења присуства лица (у овом случају већ осуђеног учиниоца кривичног дела), односно ради изрицања казне за одбијање лица да да изјаву...“
[5]
. То значи да се лице које је већ осуђено као извршилац кривичног дела и кажњено, мора одазвати позиву комисије, и мора да да изјаву пред њом.

Нарочита димензија једноумља јесте већ поменута обавеза елетронских медија у државном власништву да ове сцене колективног лудила у режији невладиног сектора, које нацрт Статута РЕКОМ-а назива „тематске сесије“, преноси!!!

У правном поретку РС важи, оно што је данас у свим законодавствима опште прихваћено и неспорно, начело законитости, које као и у свакој просечној правној држави онемогућује било какво ретроактивно кажњавање или санкционисање. Ово начело је толико важно да је оно једно ретких кривичноправних начела које, поред Кривичног законика РС, има своје место у члану 34. Устава РС. Према њему нико не може да буде ретроактивно подвргнут казни, санкцији, или било каквом ограничавању права или слобода у вези са кривичним делом (за ово последње пример би биле правне последице осуде из главе VIII КЗ РС). Само оно ограничавање права и слобода које је било прописано *у време извршења* кривичног дела може да погоди учиниоца кривичног дела у вези са тим истим делом. Никаква ***нова*** ограничења права и слобода у вези са кривичним делом не могу да буду прописана и ретроактивно примењена, па тако ни она која предвиђа нацрт Статута РЕКОМ-а, а која се односе на обавезу појављивања већ осуђеног учиниоца кривичног дела пред „комисијом“ или давања изјаве пред истом. Не може се учинилац кривичног дела, само зато што је у прошлости осуђен, каснијом променом права присиљавати да дође на неку комисију и даје изјаве о учињеном кривичном делу. Тако нешто било би у супротности са начелом законитости које је предвиђено Уставом РС и Кривичним закоником РС. Шта више, нацрт Статута предвиђа кажњавања оног осуђеног учиниоца кривичног дела који се не повинује овим обавезама.

И смисао саме обавезе коју нацрт Статута РЕКОМ-а поставља учиниоцима кривичних дела је супротан слову Устава. Зашто се већ осуђени учиниоци кривичних дела обавезују да се појављују пред комисијом? Једине изјаве које већ осуђени учиниоци кривичних

дела могу да дају јесу оне о већ окончаним кривичним поступцима. Овако нешто Устав РС забрањује у члану 145. ставу 3. који каже да су „...судске одлуке обавезне за све и не могу бити предмет вансудске контроле“. Став 4 истог члана Устава даље каже да „Судске одлуке може преиспитивати само надлежни суд, у законом прописаном поступку.“. Другим речима, нико осим суда нема право да преиспитује већ донете судске одлуке и то преиспитивање се може вршити само на начин уређен Закоником о кривичном поступку РС. Сасвим је јасно да се и овом надлежношћу РЕКОМ-а покушава узурпација судске власти РС. Само судска власти може да преиспитује донете судске одлуке и под условима и на начин прописаним Закоником о кривичном поступку.

Да ли РЕКОМ има право да грађане лишава слободе?

Члан 21. нацрта Статута РЕКОМ-а установљава једно заиста посебно овлашћење које је до сада незабележено у аналима неуставности у Србији. Према овом члану РЕКОМ „...одржава јавне сесије о деловању државних институција, политичких организација, културних и научних установа, цркава и верских заједница, и медија уочи и у току рата, односно другог облика оружаног сукоба, а у односу на чињења ратних злочина...“. Други став овог члана каже да је присуствовање овим сесијама обавезно, а да су електронски медији у државном власништву дужни да их преносе! [6]

РЕКОМ са свим овлашћењима која су му дата нацртом Статута, а ниједном обавезом, личи управо на те послератне преке судове.

Ово је заиста незабележено у правној историји Србије. Комисија одржава „тематске сесије“ о деловању „државних институција, политичких организација, културних и научних установа, цркава и верских заједница, и медија уочи и у току рата...“ а присуство, онога кога „комисија“ позове, је обавезно! Нико не спори РЕКОМ-у право да организује колективно испирање мозга о узроцима рата. Али је стварно врхунац бесправља дати РЕКОМ-у право да лишава слободе оне грађане који одбију позив да

присуствују том чину колективног лудила. Грађани позвани да присуствују тим „сесијама“ испирања мозга који се не одазову позиву биће доведени принудно! Нацрт Статута не каже ни који је правни основ да грађани морају да присуствују овим „сесијама“ (шта год та реч „сесија“ значила), али установљава обавезу да присуствују. Ако се не одазову позиву за „сесију“ комисија ће обезбедити њихово принудно довођење на исту!!!

За претпоставити је да ће РЕКОМ ово своје овлашћење користи само за оне који су били на кључним функцијама у времену „уочи и у току рата“. Замислите сцену у којој комисија позове на „сесију“ неког владику из деведесетих година (јер има право да испита деловање цркава уочи рата) председника академије наука из истог периода (јер има право и да испита деловање научних установа уочи рата) или предедника политичке странке, а они се не одазову. Комисија ће издати налог да их приведу!!!

Лоше историјско искуство са оваквим врстама „судова“ и свест о њиховим катастрофалним последицама по уређење правосуђа и правни поредак једне државе мотивисало је нашег уставотвроца да их забрани изричитом одредбом става 3. члана 143. Устава РС која гласи: „Не могу се оснивати привремени, преки или ванредни судови.“.

Нарочита димензија једноумља јесте већ поменута обавеза елетронских медија у државном власништву да ове сцене колективног лудила у режији невладиног сектора, које нацрт Статута РЕКОМ-а назива „тематске сесије“, преноси!!! Грађани које РЕКОМ позове на „сесије“ морају да се одазову под претњом хапшења, а они који не буду имали част да буду позвани морају принудно да гледају!!!

Иоле уредним државама не пада на памет да би неко могао да затражи право да организује овакво колективно лудило и да за то тражи државну санкцију у виду принудног довођења грађана да томе присуствују и принуђавања грађана да то гледају. Стога Устави нормалних држава немају норме које овако нешто изричито забрањују. То вреди и за Устав РС. Ипак, уставотворац је помислио како би неко могао да проба да ускрати или ограничи право и слободе грађана зајемчена Уставом па зато садржи норме које тако нешто забрањују.

Тако члан 20. Устава каже се да су законска ограничења људских права могућа само ако то дозвољава Устав. Члан 27. Устава, који говори о личној слободи, то понавља и

каже да се лишење слободе може уредити само из разлога предвиђених законом и у поступку предвиђеном законом. У РС апсолутно не постоји закон који установљава ограничење личне слободе у сврху присуствовања било каквим скуповима, па тако и овим „тематским сесијама“. Штавише, Устав у наредном ставу, истог, 27. члана каже да лице лишено слободе од стране државног органа мора одмах, и на језику који разуме, бити обавештено о разлозима лишења слободе и *о оптужби* која му се ставља на терет. Устав полази од сасвим разумне претпоставке да се грађанин Србије лишава слободе, само изузетно, а то је када постоји оптужба да је извршио кривично дело. Другим речима, када се грађанин лишава слободе, он се одмах обавештава о оптужби која је основ за лишење слободе. Лишење слободе и оптужба, уз малобројне изузетке (као што је лишење слободе због спречавања ширења заразних болести), се нужно прате. Једно без другог не може.

И из ових одреби нацрта Статута РЕКОМ-а се јасно види интенција да се ова институција постави у положај истражног судије или полиције. Ово је још један покушај узрпације судске власти Републике Србије.

Закључак

Из свих анализираних одредби нацрта Статута РЕКОМ-а виде се покушаји узурпације судске власти у РС. Шта ће РЕКОМ-у судска власт? РЕКОМ, по свему судећи, не намерава да буде прави суд. Иначе би то јасно рекао у свом Статуту. То је и разумљиво. Судови раде у кривичном поступку. Он је дуг, заморан, скуп, узима пуно енергије и времена. Ако би РЕКОМ-а био суд он би се довео у ситуацију где се већ налазе Хашки трибунал или посебна судска већа за ратне злочине у Београду, Загребу или Сарајеву. То није њихова намера. По свему судећи њихова намера јесте да узурпирају само део судске власти Републике Србије. И то онај део који им омогућава да спроводе неке делове судског поступка, нека лишења слободе, неке саслушања или неке истражне радње (оно што правна наука зове припремни стадијум кривичног поступка). Али никако не желе сву судску власт. Јер би онда били прави суд са свим правним ограничењима која судови имају. Они то не желе. Они желе само најрепресивније атрибуте судске власти, право да истражују, да откривају, да доказују, посебно право да лишавају слободе, у суштини право да спроводе истрагу. Али не желе ни једну обавезу која прати ова права. Из правне теорије знамо да свако право прати и нека обавеза. Иначе такво право (без обавеза) није право, него квазиправо. Тако је и са РЕКОМ-ом. Он није замишљен као суд, него као квазисуд са квазисудским овлашћењима.

Последњи пут су овакве ствари у нашој земљи постојале непосредно после Другог

светског рата, када су тзв. народни судови „судили“ људима за сарадњу са окупатором. Поступак није постојао. „Судило“ се (у стварности се одлучивало) у узаврелој атмосфери коју би чинила огромна маса људи-жртава злочина окупатора. Судије су, у правилу, биле припадници ослободилачке војске-партизани. Оптужбу су, најчешће, заступале саме жртве или преживели чланови њихових породица. Одлучивало се у врло кратком року-одмах. Одбрана практично није постојала и оптужени би био срећан ако му је уопште дата реч. Има ли су само две врсте одлука: *на смрт* и *на живот*. Одлучивало се акламацијом-извикивањем одлуке од стране окупљеног народа. То су били, у ствари, оно што правна наука назива преки судови.

РЕКОМ са свим овлашћењима која су му дата нацртом Статута, а ниједном обавезом, личи управо на те послератне преке судове.

Лоше историјско искуство са оваквим врстама „судова“ и свест о њиховим катастрофалним последицама по уређење правосуђа и правни поредак једне државе мотивисало је нашег уставотвроца да их забрани изричитом одредбом става 3. члана 143. Устава РС која гласи: „Не могу се оснивати привремени, преки или ванредни судови.“.

Као закључак може се рећи да начин оснивања и рада, али највише надлежности РЕКОМ-а предвиђене нацртом његовог Статута сврставају ову комисију у ред привремених, ванредних и преких судова какве себи не дозвољавају ни државе са много мањом и сиромашнијом правнодржавном традицијом и традицијом владавине права. Тако себи не би смела да их дозволи ни Србија, ако жели да изгради модерну, савремену и функционалну демократску правну државу у којој се грађани могу ослонити на правни поредак као основни темељ и јемство оживотворења њихових права и слобода.

Узевши у обзир чињеницу да садашња власт у Србији нагиње оснивању ове институције, чини се да ће РЕКОМ, и пре него што почне да ради, морати да прође оцену уставности.

---

[1] Нацрт Статута РЕКОМ-а чланови 15. и 16.

[2] Нацрт Статута РЕКОМ-а члан 15.

[3] Нацрт Статута РЕКОМ-а члан 17. став 1.

[4] Нацрт Статута РЕКОМ-а члан 1.

[5] Нацрт Статута РЕКОМ-а члан 17. став 8.

[6] Нацрт Статута РЕКОМ-а, члан 21.